

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Azərbaycan Universiteti

**German dilləri (5708.01) ixtisası üzrə doktorantura pilləsində İxtisas
imtahanı proqramı**

Tərtib edən:

fil.ü. f.d. Rzayeva Gülnar Mirsəlim

Bakı- 2024

Proqramın aktualığı: proqram German dilləri üzrə yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlığının nəzəri məzmununu və gələcək elmi-tədqiqat və pedaqoji fəaliyyətdə tətbiqi üçün zəruri olacaq bilik, bacarıq və vərdişlərin sistemli məcmusunu ehtiva edir. Bu baxımdan fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün nəzərdə tutulmuş German dilləri ixtisası üzrə imtahan proqramı tədqiqatçının nəzəri və praktik hazırlığını müəyyənləşdirməyə xidmət edir. Proqram baza tədris proqramları əsasında işlənib və doktorantların Germanistikanın mühüm anlayışlarına və müvafiq yaradıcılıq metoduna aid elmi məlumatı və bilikləri mənimsəmələri, peşəkar fəaliyyət növlərini həyata keçirmələri üçün zəruri olan tarixi-ədəbi və nəzəri-metodoloji məsələləri haqqında biliklərin müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur. German dilləri ixtisası üzrə imtahan proqramına hazırlıqların məqsədi namizədlərin dil inkişafının müxtəlif dövrlər üzrə mətn biliklərinə sahib olması, qədim mətnləri müasir dilə tərcümə edə bilməsi, hər tarixi dövrə xarakterik olan prosesin xüsusiyyətlərini əks etdirən qaydalar üzrə oxuması, sözlərin qrammatik formalarının və onların mətndə funksiyalarının, sintaksis quruluşun xüsusiyyətlərini müəyyən etmək bacarıqlarına yiyələndirməkdir.

Proqramın konsepsiyası elmi tədqiqatların və ali təhsilli kadr hazırlığının dinamik dəyişkənliyi şəraitində təhsil və elmi-tədqiqat sahələrində innovativ fəaliyyətə qabil olan mütəxəssis hazırlığı tələbinə əsaslanıb və müvafiq ixtisas üzrə peşəkar elmi və pedaqoji fəaliyyət üçün zəruri olan aşağıdakı sərişlərin formalaşmasına, bilik və bacarıqların aşılmasına yönəlib:

- German dillərinin tarixi
- German dillərinin fonetik qurumu və fonoloji sistemi
- Fonologiya
- German dillərinin morfoloji strukturu
- German dilləri sintaksisinin nəzəri məsələləri
- Semantika
- Praqmatika

German dillərinin tarixi. German dilləri haqqında ümumi məlumat. German dili haqqında. German dillərinin səciyyəsi. Doğu german dilləri. Qot dili. İsveç dili. İngilis dili. Güney germanları. Daç dili (flamand, Niderland, holland dili). Alman dili. Proto-German dilinin Hind-Avropa dili çərçivəsində dil xüsusiyyətlərinin fərqləndirilməsi. Qərb German, Şimal German, Şərq German dilinin dil xüsusiyyətlərinin fərqləndirilməsi. German dillərinin dil ağacı.

German dillərinin fonetik qurumu və fonoloji sistemi. Ünsiyyətin modeli. Ünsiyyətin fizioloji aspekti. Ünsiyyətin akustik aspekti. Ünsiyyətin perspektiv aspekti. Ünsiyyətin linqvistik aspekti. Danışıq aktının üzvlənməsi. Səs, variant və fonem münasibətləri. Fonemlərin identifikasiyası. German dillərinin fonem inventarı. Fonem sistemi fonemlərin qarşılıqlı münasibətləridir. Fonemlərin distributiv təhlili. Fonem birləşmələri və fonem dəyişmələri. Fonem əvəzlənmələri.

Fonem realizasiyasına heca və prosodiyanın təsiri. Sintaqm intonasiya vahidi kimi.

Fonologiya. İngilis fonologiyasının mövzusu və məqsədləri. Əsas fonoloji məktəblər. Kopenhagen məktəbi, London fonoloji məktəbi, Amerika təsviri dilçilik və fonem nəzəriyyəsi. Fonem nəzəriyyəsi. Fonem, onun xüsusiyyəti və vəzifələri. Allofonlar. Fonoloji təhlilin prinsipləri. Fonoloji təhlilin metodları. Fonoloji ziddiyyətlər nəzəriyyəsi. N.S.Trubetskoyun fonoloji ziddiyyətlər sistemi.

German dillərinin morfoloji strukturu. Dilin morfoloji quruluşu və morfem tərkibi. Avtosemantik və sinseantik morfemlər. Morf, allomorf(em) və morfem münasibətləri. Morfemlərin valentliyi və variativliyi. Sözü morphem strukturu. Nitq hissələri. Qrammatika. Ənənəvi qrammatika. Normativ qrammatika. Struktursuz təsviri qrammatika. Strukturlu təsviri qrammatika. Transformasional Generativ Qrammatika. Morphem. Morphemlərin növləri. Homonim morfemləri, sıfır morfemi, əlaqəli və sərbəst morfemlər. Allomorflar. İsim. İsimlərin semantik xüsusiyyətləri. İsmnin növləri. Xüsusi və ümumi, canlı və cansız, sayla bilən və sayılmayan isimlər. Artikl. Müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik artiklları. Sifətlər. Sifətlərin semantik xüsusiyyətləri. Sifətlərin növləri. Nisbi, keyfiyyət, miqdar, xüsusi sifətlər. Adyektividlər. Stativlər. Zərflər. Zərflərin semantik xüsusiyyətləri. Zərflərin növləri. Adverbidlər. Əvəzlilər. Əvəzlilərin semantik xüsusiyyətləri. Əvəzlilərin növləri. Əvəzlilərin hal, say, şəxs, cins kateqoriyaları. Feillər. Feillərin semantik xüsusiyyətləri. Feillərin növləri. Müəyyən feillərin kateqoriyaları. Verbidlər (qeyri-müəyyən feillər). Məsdər, feili sifət və gerundial quruluşlar. Sözləri. Növləri və klassifikasiyası. Bağlayıcılar. Növləri və klassifikasiyası. Ədatlar. Modal sözlər. Nida. Növləri və klassifikasiyası. Cümlə. İfadə məqsədinə əsasən cümlənin növləri. Struktura müvafiq olaraq cümlənin növləri. Cümlənin hissələri. Əsas və köməkçi hissələr. Cümlənin tərkibi: mürəkkəb və kompleks cümlələr.

German dilləri sintaksisinin nəzəri məsələləri. (Qrimmdən Xomskiyədək). Sintaktik vahidlərin ümumi səciyyəsi və tipologiyası. Sintaktik vahidlərin semantik

təhlili. Sintaktik əlaqələr. Söz sırası. Sintaktik vahidin aktual (kommunikativ) üzvlənməsi.

Semantika. Söz mənasının dəyişməsi. İngilis dilində sözün quruluşu. Affikslərin növləri. Allomorflar. Paylanma növləri. Mürəkkəb formalar. Hibridlər. Mürəkkəb sözlər. İxtisar. Əlavə. Akronimlər. İngilis dilində səs birləşmələri və səs imitasiyaları. Əks quruluş və konversiya. Sözün mənasının yaradılması. Omonimlər, sinonimlər, antonimlər. İngilis sözlərinin mənşəyi. Yerli və alınma sözlər. Milliləşdirilmiş sözlər. Barbarizmlər. Etimoloji dubletlər. Beynəlxalq sözlər. İfadələrin qurulması. Frazeoloji birləşmələr, frazeoloji vahidlər, frazeoloji kombinasiyalar. İfadələrin stabilliyini və vahidliyini qüvvətləndirən xüsusiyyətlər. Deyimlər, atalar sözləri, şablonlar. Leksikoqrafiya. Lüğətlərin tarixi. Lüğətlərin növləri.

Praqmatika. Dilin istifadəsinin praqmatik aspektləri.

Ədəbiyyat

Azərbaycan dilində:

1. F.Veysəlov. Alman dilinin fonetikasını. Bakı, 1980, 191 s.
2. F. Veysəlli. German dilçiliyinə giriş. Bakı, 2011

Rus dilində:

3. М.Г.Арсеньева, С.П.Балашова, В.П.Берков, Л.Н.Соловьева. Введение в германскую филологию. М., 2000, 314 с.
4. И.А.Бодуен де Куртенэ. Избранные труды по общему языкознанию. М., 1963, I т.- 383 с., II т. – 391 с.
5. Л.В.Бондарко. Фонетический строй современного русского языка. М., 1977, 175 с.
6. Джон Лайонз. Введение в теоретическую лингвистику. Москва, 1978.
7. Л.Р.Зиндер. Общая фонетика. М., 1979, 312 с.
8. Р.О.Якобсон. Детский язык, афазия и общие звуковые законы (Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze. Stockholm, 1949). Перевод с немецкого языка, комментарии и послесловие проф. Ф.Ядигара. Баку, 96 с.
9. Ю.С.Степанов. Методы и принципы современной лингвистики. М., 1975, 331 с.

İngilis dilində:

10. A.Y. Məmmədov. L. Ziyadova. A practical introduction to English linguistics. Lambert Academic publishing, 2018
11. A.Y. Məmmədov. Studies in text and discourse. Cambridge Scholars Publishing, 2017

12. Lexicology and Corpus Linguistics (Open Linguistics) by M.A.K. Halliday, Anna Cermakova, Colin Yallop and Wolfgang Teubert. Continuum International Publishing, 2004

13. Charles Jones. A History of English Phonology (Longman Linguistics Library). English phonology. 1989.

14. Heinz J. Giegerich. English phonology. An Introduction (Cambridge textbooks in linguistics), 1992

15. Noam Chomsky. Syntactic structures. Germany, 2002

16. Language and Mind. Cambridge, 2005.

17. Yule George. Study of language. Kembridge, 2016.

18. Steven C. Levinson. Pragmatics. University Press, Cambridge, 1983.

Alman dilində:

19. H.Arens. Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart. Frankfurt am Main, 1969, Bd. II, 816 s.

20. E.Coseriu. Textlinguistik. Tübingen, 1994, 252 s.

21. G.Helbig. Geschichte der neueren Sprachwissenschaft. München, 1971, 392 s.

22. B.Malmberg. Phonetics. N.- York, 1963, 123 s.

23. W.Porzig. Das Wunder der Sprache. Tübingen. 1993, 431 s.

24. H.G.Tillmann mit Phil Mansell. Phonetik. Lautsprachliche Zeichen, Sprachsignale und lautsprachlicher Kommunikationsprozess. Stuttgart, Klett- Cotta, 1980, 323 s.

25. D.Zimmer. So kommt der Mensch zur Sprache. Über Spracherwerb, Sprachentstehung, Sprache und Denken. München, 1999, 202 s.

İnternet qaynaqları:

https://en.wikipedia.org/wiki/Germanic_languages